

Piotr PAWLAK, Magdalena PAWLAK¹

ETYKA PROEKOLOGICZNA JAKO ELEMENT KULTURY SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO W KONTEKŚCIE TURYSTYKI I GOSPODARKI WODNEJ

ECOLOGICAL ETHICS AS A PART OF THE CULTURE OF THE INFORMATION SOCIETY IN THE CONTEXT OF TOURISM AND WATER MANAGEMENT

Instytut Kultury Europejskiej UAM w Gnieźnie, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ul. Kostrzewskiego 5–7, 26-200 Gniezno, e-mail: piotr.pawlak@amu.edu.pl

¹Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej – Państwowy Instytut Badawczy, Oddział we Wrocławiu
ul. Parkowa 30, 51-616 Wrocław, e-mail: lakmagd@wp.pl

Summary. The importance of the aquatic environment for the phenomenon of life on earth is a undisputed fact, demonstrating the enormous importance of environmental attitudes in tourism. In terms of problems of ecology and environment ethics, water tourism sector is closely linked to the sector of water management of the country. The authors are treating both sectors a model, and their intension is to show the selected issues and manifestations of eco-ethics.

Słowa kluczowe: etyka, ekologia, turystyka, gospodarka wodna.

Key words: ethics, ecology, tourism, water management.

ETYKA W KULTURZE SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO

Nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne są obecnie tak rozpowszechnione w codzienności jednostek i społeczeństw, iż coraz częściej w dyskursie naukowym Internet (wraz z całym zapleczem usług komunikacyjnych) traktowany jest już nie w charakterze nowego medium, lecz jako środowisko (Maciąg 2013). Zwiększona obecność ICT we wszelkich niemalże sferach aktywności jednostek i społeczeństw, skutkuje zwiększonym zapotrzebowaniem na unormowania etyczne, towarzyszące rozwojowi ICT, zwłaszcza tam, gdzie nowe technologie wkraczają w nowe obszary, lub tworzą całkiem nową jakość. Istnieje zatem coraz pilniejsze – można powiedzieć globalne – zapotrzebowanie w sferze szeroko rozumianej etyki. Swego czasu problem pojawiających się nowych wyzwań natury etycznej, związanych z rozwojem nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych, zogniskowany był w ramach dyskusji nad fenomenem etyki komputerowej, należąc w latach 90. XX wieku oraz w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku do głównego nurtu badawczego w naukach społecznych, w odniesieniu do problemów rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Obecnie dyskusja nad szeroko pojętą etyką komputerową rozmywa się, nie jest już tak prężnie kontynuowana jak chociażby dekadę wstecz, pomimo iż na tym polu pojawia się wciąż wiele nowych kwestii. Stan taki jest konsekwencją wszechobecności nowoczesnych technologii

w każdej praktycznie sferze kultury społeczeństwa informacyjnego. W XXI wieku, w odniesieniu do wielu problemów społeczeństwa informacyjnego, etyka komputerowa stała się pojęciem o niewystarczającym potencjale eksplanacyjnym. Ogromna bowiem część współczesnych dylematów natury etycznej – wprawdzie związana jest z postępem technologicznym – jednakże wychodzi poza obszar stricte etyki komputerowej. Dzieje się tak również w przypadku etyki proekologicznej, która stanowi odpowiedź na zwiększone zagrożenie dla systemów ekologicznych. Z jednej strony, zagrożenie to jest po części związane z ekspansją ICT w sektorze turystyki (i z rozwojem tegoż sektora), z drugiej zaś to właśnie rozwój ICT oferuje potężne wsparcie dla wszelkiego rodzaju inicjatyw proekologicznych – tak w zakresie turystyki jak i związanej z nią gospodarki.

Nowoczesne technologie bezsprzecznie stanowią potężne wsparcie dla szeroko rozumianej turystyki. Śmiało można postawić tezę, w myśl której ICT diametralnie zmieniło oblicze turystyki. Wsparcie to przejawia się między innymi rozwojem systemu informacji geograficznej¹, elektronicznych systemów rezerwacji, sprzedaży i informacji dotyczących usług i produktów turystycznych, jak też usprawnieniem wielowymiarowych analiz zachowań konsumenckich na rynkach turystycznych (Niemczyk 2010). Wszystko to sprawia, że turystyka staje się jedną z najbardziej charakterystycznych składowych kultury społeczeństwa informacyjnego: Obywatel takiego społeczeństwa to człowiek podróżujący – turysta. To zaś z kolei skutkuje szeregiem wyzwań i problemów na polu ekologii.

W skali globalnej, wsparty nowoczesnymi technologiami rozwój turystyki niesie ze sobą szereg zagrożeń zarówno dla środowiska naturalnego, jak i dla przestrzeni kulturowej. Z naszej perspektywy najistotniejsze są zagrożenia pierwszego rodzaju, na które składa się wiele zjawisk związanych z turystyką wodną, bądź też zjawisk wpływających na stan zasobów wodnych. Wśród nich wyróżnić można:

- znaczące zapotrzebowanie na wodę do celów eksploatacyjnych obiektów turystycznych;
- zanieczyszczenia wód będące konsekwencją wzmożonego ruchu turystycznego (poprzez ścieki, odpady pozostawione przez turystów i organizatorów turystyki, wycieki paliw itp);
- zagrożenie dla wielu gatunków organizmów wodnych (wynikające np. z płoszenia zwierząt, lub też ze wspomnianych wyżej zanieczyszczeń);
- niebezpieczeństwa dla równowagi biologicznej całych ekosystemów, wynikające z zagrożeń wymienionych powyżej (Zaręba 2000).

Znaczenie środowiska wodnego dla fenomenu życia na ziemi jest faktem bezdyskusyjnym, świadczącym o ogromnym znaczeniu postaw proekologicznych w turystyce. W zakresie problemów ekologii oraz etyki proekologicznej, sektor turystyki wodnej ściśle związany jest z sektorem gospodarki wodnej kraju. Intencją autorów, traktujących obydwa sektory modelowo, jest ukazanie na ich przykładzie wybranych problemów oraz przejawów etyki proekologicznej. Pamiętać należy przy tym, że nowoczesne technologie odgrywają na tym polu niezwykle istotną rolę. Poza ogromnym wsparciem dla rozwoju ruchu turystycznego (co jak wskazywano – generuje wiele problemów), ICT oferuje szereg innowacyjnych możliwości

¹Ang. Geographic Information System: GIS.

tak w zakresie ochrony środowiska naturalnego, jak i kształtowania świadomości i postaw proekologicznych. To właśnie technologie informacyjno-komunikacyjne, jak również funkcjonująca w oparciu o nie kultura popularna, wydatnie przyczyniają się do kształtowania swego rodzaju mody na orientację proekologiczną, czego przykładem mogą być chociażby społeczne przedsięwzięcia reklamowe².

ETYKA PROEKOLOGICZNA

Kwestia kształtowania się etyki proekologicznej stanowi odrębne, choć niewątpliwie interesujące zagadnienie³. Niniejszy tekst koncentruje się jednak na wybranych przykładach empirycznych. Rozumienie terminu etyka proekologiczna opiera się tu na założeniu istnienia pewnej ponadindywidualnej rzeczywistości świadomościowej, w ramach której funkcjonuje zbiór przekonań wobec przyrody ożywionej i nieożywionej oraz całego ziemskiego ekosystemu. W zbiorze tym funkcjonują określone wartości, a także odpowiadające im imperatywy i normy postępowania. Tak pojmowana etyka proekologiczna (nazywana także etyką środowiskową lub ekoetyką), stanowi jeden z działów bioetyki, stosunkowo młodej⁴ dyscypliny o interdyscyplinarnym charakterze, skoncentrowanej na rozważaniach nad etycznym aspektem rozwoju nauk przyrodniczych (głównie biologii i medycyny). Podobnie jak sygnalizowana wcześniej etyka komputerowa, ekoetyka wychodzi obecnie poza swoje pierwotne ramy, wkraczając w obszar zainteresowań również nauk społecznych. Rozległy obszar ekoetyki obejmuje między innymi zagadnienia związane z rolnictwem (np. hodowla naturalna, lub uprawy ekologiczne), przemysłem oraz szeroko rozumianymi usługami. Dla potrzeb tego tekstu kategorię etyki proekologicznej stosuje się jako ogólne odniesienie do wszelkiego rodzaju zjawisk świadczących o obecności proekologicznej rzeczywistości świadomościowej, a więc: proekologicznych kodeksów etycznych, zachowań⁵, trendów mody, jak również rozwiązań prawnych. Termin etyka – kojarzony zwyczajowo z systemem zasad (norm) pozbawionych obwarowania prawnego, jest tu zatem rozszerzony także o określone rozwiązania z zakresu kodeksów prawnych.

Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na subtelny różnicę zachodzącą między tradycyjnie pojmowaną etyką a etyką proekologiczną. O ile bowiem w centrum zainteresowania tej pierwszej pozostają stosunki społeczne (a więc relacja między jednostkami oraz jednostkami

²Jak chociażby reklama społeczna „Zaadoptuj rzekę”, realizowana w związku ze Światowym Dniem Wody (22 marca) od 2005 roku. Zob. Zaadoptuj rzekę, w: Kampaniespoleczne.pl, http://www.kampaniespoleczne.pl/kampanie,107,zaadoptuj_rzeke, dostęp: sierpień 2015.

³Analiza mechanizmów kształtowania się etyki proekologicznej byłoby ciekawym uzupełnieniem niniejszego tekstu, wymagałaby jednak poświęcenia większej uwagi przyjętej optykę teoretycznej, co z kolei przesunąłoby rozważania w stronę wysokiego poziomu abstrakcji. Warto jednak w tym miejscu zaszyfalizować taką potrzebę. Dla wzmiankowanych analiz przydatna wydaje się np. społeczno-regulacyjna koncepcja kultury Jerzego Kmita, za pomocą której można przeanalizować i ukazać proces formowania się sądów normatywnych i dyrektywalnych wobec coraz ważniejszych dla społeczeństwa informacyjnego problemów natury ekologicznej. Zob. Kmita (1982), O kulturze symbolicznej, Warszawa; Kmita (1985) Kultura i poznanie, Warszawa; Kmita (1998), Jak słowa łączą się ze światem: studium krytyczne neopragmatyzmu, Poznań.

⁴Początek badań nad problemami bioetyki datowany jest na lata 70. XX wieku.

⁵Chodzi tu zarówno o zachowania jednostkowe, jak też organizacyjne, wyrażające się np. proekologiczną doktryną określonej instytucji lub partii politycznej.

a społeczeństwem), o tyle druga rozszerza przedmiot zainteresowań na obszar środowiska naturalnego człowieka. W przypadku etyki proekologicznej mamy zatem do czynienia ze strefą norm o wyjściowej naturze moralnej, dotyczącej stosunku człowieka (i społeczeństwa) względem świata zewnętrznego. Jak zauważa Włodzimierz Tyburski, w obszarze etyki ekologicznej ukonstytuowały się zatem dwa działy: „Etyka biocenotyczna, która dotyczy wszystkich żywych istot; według niej każda strefa życia jest przedmiotem odniesień moralnych oraz etyka holistyczna, która jeszcze poszerza obszar moralności na stosunki człowieka ze światem pojętym jako pewna całość. Pozostaje problem uzasadnienia teoretycznego tak pojmowanej etyki. Jest on przedmiotem dość interesujących dyskusji, ale najważniejszą rzeczą jest praktyka. Polega ona na tym, że etyka ekologiczna stara się fundować pewną hierarchię wartości a na jej czele stawia wartość życia w duchu Alberta Schweitzera. Próbuje formułować imperatywne odpowiedniki tych wartości, czyli określone normy z nich wynikające. Te normy z kolei próbuje przenieść do naszej świadomości, żeby kształtowały nasze postawy i zachowania” (Liszewski 1994). Przywoływana przez Tyburskiego koncepcja Schweitzera opierająca się na etyce poszanowania życia jako wartości ostatecznej, wydaje się być szczególnie interesująca dla prowadzonych tutaj rozważań. Pozwala ona przejrzysto ukazać globalny cel tak rozumianych norm etycznych, które przeciwstawiając się degradacji środowiska naturalnego, prowadzą do ochrony i przedłużenia wszelkich form życia na ziemi (Pawlak 2013). W tym sensie etyka proekologiczna przyjmuje wymiar egzystencjalny.

ETYKA PROEKOLOGICZNA W TURYSTYCE WODNEJ

Na wstępie tej części należy zauważyć, że poruszana problematyka często oscyluje wokół specyficznego sporu, stawiającego turystykę i gospodarkę wodną w opozycji wobec ekologii. Zaznaczyć należy, że ta „tradycyjna” opozycja jest w wielu przypadkach tworzona sztucznie, zaś nowoczesne technologie posiadają olbrzymi potencjał do jej łagodzenia. O ile tradycyjnie pojmowany rozwój społeczeństw przemysłowych istotnie związany był (w niektórych regionach świata jest do dzisiaj) z szeroko pojętą degradacją środowiska naturalnego, o tyle rewolucja teleinformatyczna związana z pojawieniem i upowszechnieniem się społeczeństwa informacyjnego, oznacza w wielu przypadkach zwrot ku etyce proekologicznej. Zwrot ten często dokonuje się właśnie dzięki wykorzystaniu innowacyjnych zdobyczy technologicznych. Dobrym przykładem jest tutaj chociażby renesans koncepcji pozyskiwania energii z elektrowni wodnych⁶.

Kluczowe założenie, w myśl którego niekontrolowany i determinowany przede wszystkim komercyjnie rozwój turystyki uznany został za poważne zagrożenie dla środowiska naturalnego, doprowadziło do wykształcenia idei ekoturystyki, nazywanej również turystyką zrównoważoną. Zasady oraz ujęcie definicyjne turystyki zrównoważonej znalazły się w obszarze zagadnień rangi międzynarodowej, czego wyrazem jest chociażby działalność Światowej Organizacji

⁶Na tym polu zdecydowanie przoduje Norwegia, wytwarzająca aż 98,26% rodzimej energii z elektrowni wodnych. Zob. Czerny (2013), Turystyka wodna a żegluga profesjonalna, w: Żegluga Śródlądowa wczoraj, dziś, jutro, http://www.zegluga.wroclaw.pl/articles.php?article_id=500, dostęp: sierpień 2015.

Turystyki Narodów Zjednoczonych (UNWTO)⁷. Turystyka zrównoważona wyraża się zatem dążnością do zbilansowania generowanych przez nią zysków z aspektami środowiskowymi (środowisko naturalne) oraz społeczno-kulturowymi. Naczelną ideą jest zachowanie takiego bilansu między tymi obszarami, aby zapewnić ich długofalowy rozwój. A zatem, ekoturystyka blisko związana jest z długofalowym planowaniem strategicznym. Co więcej, mimo wyraźnego akcentu położonego na aspekt ekologiczny tak ujmowanej turystyki, nie stanowi on tutaj czynnika dominującego, wyłącznego: Ekoturystyka nie oznacza więc ortodoksyjnego realizowania postulatów stricte ekologicznych, kosztem rozwoju usług oraz infrastruktury turystycznej.

Jak już wspomniano, proekologiczna orientacja na trwałe wrosła w spektrum współczesnych zagadnień turystycznych i gospodarczych. Z jednej strony, w społeczeństwie informacyjnym wykształciła się swego rodzaju moda (rodzaj imperatywu) na bycie proekologicznym, z drugiej zaś, orientacja ta uzyskuje różnego rodzaju wsparcie organizacyjno-instytucjonalne⁸. Orientacja ta – co stanowi główną tezę pracy – zakorzeniona jest w kulturze społeczeństwa informacyjnego na zasadzie subiektywno-racjonalnej odpowiedzi na obiektywne zapotrzebowanie, którym jest konieczność ochrony środowiska naturalnego, w dobie niekwestionowanego wzrostu ruchu turystycznego. Zapotrzebowanie to wzmagane jest szeregiem zagrożeń, które w przypadku turystyki wodnej skutkować mogą zarówno obniżeniem jakości oraz dostępności zasobów wodnych. Brak odpowiednich uregulowań prowadzić może do degradacji środowiska wodnego (zanieczyszczenie wody, jej deficyt, zanik organizmów wodnych, wzrost zatruc wśród turystów), w konsekwencji zaś do degradacji danej destynacji turystycznej. To zaś oznacza dalsze negatywne konsekwencje ekonomiczne (tak dla regionu jak i organizatorów turystyki) oraz społeczne. Podkreślić przy tym należy wyjątkowy charakter obszarów wodnych, które pozostają szczególnie wrażliwe na wszelkiego rodzaju skażenia. Etyka proekologiczna jest więc niezbędnym elementem turystyki zrównoważonej, funkcjonującej niejako w oparciu o zasadę naczyń połączonych. Jak zauważają Kulesza i Czoch (2007), o znacznej wadze obszarów wodnych w turystyce i gospodarce, świadczy zmiana która nastąpiła na początku XXI wieku w dotyczącym ich systemie uwarunkowań prawnych. Po pierwsze powstaje coraz bardziej zwarty i rozbudowany system uwarunkowań prawnych dotyczących zasad organizacji turystyki wodnej oraz związanych z nią obowiązków nakładanych zarówno na organizatorów tej turystyki, turystów oraz lokalne władze. Po drugie, następuje zmiana w sposobie traktowania zasobów wodnych, „(...) które nie uznaje się już jako „produkt handlowy”, lecz jako „produkt dziedziczny” (Kulesza i Czoch 2007). Do najważniejszych aktów prawnych dotyczących zasobów wodnych, zarówno na poziomie międzynarodowym jak i krajowym, zaliczyć należy:

- Konwencję z Ramsar – podkreślającą znaczenie ekosystemów terenów podmokłych;
- Konwencję z Maastricht – podkreślającą znaczenie rzecznych korytarzy ekologicznych;
- Traktat Amsterdamski;

⁷Która definiuje turystykę zrównoważoną jako spełniającą zarówno potrzeby i oczekiwania turystów, jak i regionów turystycznych, zapewniając ochronę środowiska oraz rozwój regionu. Chodzi tu zatem o zachowanie balansu pomiędzy społecznymi i ekonomicznymi korzyściami płynącymi z turystyki. Zob. World Tourism Organization, <http://www2.unwto.org/>, dostęp: sierpień 2015.

⁸Czego dowodem może być np. system nadawania certyfikatów zrównoważonego rozwoju w turystyce, Zob. Manthey (2015), Certyfikaty a zrównoważony rozwój w turystyce, w: Sozosfera.pl, <http://sozosfera.pl/ekoturystyka/certyfikaty-a-zrownowazono-rozwoj-w-turystyce>, dostęp: sierpień 2015.

- Konwencję o różnorodności biologicznej;
- Ramową Dyrektywę Wodną;
- Dyrektywę Powodziową;
- Dyrektywę Ptasią;
- Dyrektywę Siedliskową;
- Prawo Wodne⁹.

W warstwie uregulowań prawnych etyka proekologiczna w turystyce wodnej realizowana jest głównie w ramach międzynarodowych konwencji, ustawodawstwa krajowego i działalności samorządów lokalnych, w ramach określonych przepisów branżowych oraz wspomnianych wcześniej ekocertyfikatów. Na podstawie tych uregulowań tworzone są np. parki narodowe, krajobrazowe, rezerваты i pomniki przyrody oraz kultury. Rozwój infrastruktury, usług i ruchu turystycznego – są regularnie monitorowane, zwłaszcza w kontekście ich wpływu na środowisko naturalne (stosuje się przy tym metodologię opartą o wskaźniki zrównoważonego rozwoju)¹⁰. W oparciu o wyniki tych wielowymiarowych analiz, zastosowanie znajdują różnego rodzaju techniki zarządzania ruchem turystycznym, jak np. wprowadzanie limitów użytkowników danego obszaru, wprowadzanie ograniczeń czasowych¹¹, tworzenie stref, realizacja polityki cenowej itp. Wszystko to realizowane jest w warunkach współpracy między trzema kluczowymi czynnikami:

- otoczeniem politycznym (władze lokalne, władze centralne, polityka rozwoju, powiązania partnerskie),
- otoczeniem ekonomicznym (zaplecze ekonomiczne – tradycyjne i nowe, rynek pracy, dostępność zasobów, potencjał inwestycyjny),
- otoczeniem społecznym-kulturowym (potrzeby społeczności lokalnej, kwestie sprawiedliwości społecznej/poziomu życia, potrzeby w zakresie rozwoju społecznego, potencjał kulturalny) (Tyler 2000; Robinson 2000; Page i Hall 2003).

Dla niniejszego tekstu najbardziej istotne jest jednak to, iż – poza aspektami administracyjno-prawnymi – etyka proekologiczna w turystyce wodnej zakorzeniona jest w świadomości społecznej obywateli społeczeństwa informacyjnego. Stanowi ona istotną determinantę przekonań normatywnych i dyrektywalnych, które w trybie subiektywno-racjonalnym warunkują działania funkcjonalne względem kontekstu strukturalnego (Kmita 1985). Kontekstem tym jest konieczność troski o środowisko naturalne, coraz bardziej zagrożone w zglobalizowanym i zurbanizowanym świecie XXI wieku, w warunkach wzmożonego ruchu turystycznego. Towarzyszy temu wzrost świadomości co do sygnalizowanych zagrożeń¹² oraz do konieczności podejmowania działań zapobiegawczych. Innymi słowy, utrzymanie określonego stanu globalnego, rozumianego tu w kategoriach egzystencjalnych jako dążenie do ochrony życia na ziemi, połączonego z ideą zrównoważonego rozwoju, rodzi określone zapotrzebowanie społeczne. Etyka proekologiczna jest odpowiedzią na to zapotrzebowanie. Pozostawiając

⁹Ibidem.

¹⁰W ten sposób szacuje się między innymi maksymalną pojemność/chłonność turystyczną oraz określa się przedział dopuszczalnych parametrów.

¹¹Np. dotyczących użytkowanie sprzętu motorowodnego na określonym akwenie.

¹²Między innymi wzrost świadomość co do ograniczonego charakteru odnawialności wielu zasobów ekologicznych.

zatem za boku rozognione dyskusje dotyczące wybranych aspektów ochrony środowiska¹³, założyć można iż proekologiczne myślenie jest już obecnie trwałym elementem świadomości wysoko rozwiniętych społeczeństw XXI wieku. Przejawem takiego stanu rzeczy, a jednocześnie gwarantem trwania omawianej etyki jest wzmiankowany wcześniej system regulacji prawno-instytucjonalnych, wspierający funkcjonowanie owej ponadindywidualnej rzeczywistości świadomościowej, pomimo szeregu zindywidualizowanych (często opozycyjnych) postaw. Jak wiadomo – środowisko wodne stanowi tutaj obszar szczególnie wrażliwy. Reasumując – mamy obecnie do czynienia z niebagatelnym czynnikiem etycznym, wpływającym bezpośrednio na decyzje i działania indywidualne i instytucjonalne w obszarze turystyki wodnej.

W wymiarze jednostkowym, wzmiankowany czynnik etyczny przejawia się między innymi świadomością samych turystów co do roli ochrony przyrody w rozwoju turystyki. Badanie „Turyści a Natura 2000”, przeprowadzone w latach 2010–2012 przez Instytut na rzecz Ekorozwoju, daje pewien ogłęd na subiektywne sądy turystów na temat czynników wpływających na ochronę przyrody w regionach turystycznych. Badanie to jest szczególnie interesujące dla podnoszonych tutaj problemów, zostało bowiem przeprowadzone wśród osób korzystających z turystyki wodnej, w strefach krajobrazowych silnie powiązanych ze środowiskiem wodnym (Kamieniecka 2012). Z ogółu badanych „(...) 2/3 uważa, że turyści szanują przyrodę, liczą się z jej prawami i wyrażają to swym zachowaniem. Krytycznie wyraziła się o turystach 1/4 ogółu badanych” (Kamieniecka 2012). Autorzy badania zwracają przy tym uwagę na możliwość występowania specyficznej modyfikacji orientacji proekologicznej w okresie urlopowym, kiedy to wśród turystów panuje przekonanie o przyzwoleniu na korzystanie z dobrodziejstw przyrody bez ograniczeń. Zaznacza się jednak, iż tego typu niechlubne wzorce postaw i zachowań dotyczą analizowanej mniejszości (Kamieniecka 2012). Badanie ujawniło ponadto pewne różnice w świadomości proekologicznej związane z poziomem wykształcenia. I tak, osoby z wyższym wykształceniem wykazywały z jednej strony bardziej krytyczne podejście w ocenie nastawienia proekologicznego samych turystów (w tym – rzecz jasna samych siebie), a jednocześnie wskazywały częściej właśnie na turystów jako na czynnik o kluczowym znaczeniu dla ochrony zasobów przyrodniczych. Analiza opinii turystów na temat czynników wpływających na ochronę przyrodniczych walorów regionów turystycznych ujawnia, że ponad 60% wszystkich badanych za najważniejszy czynnik uznaje działalność władz lokalnych, połowa ankietowanych wskazała na zachowania turystów, prawie co drugi respondent wskazał rolę zachowań społeczności lokalnej (mieszkańców regionu). Na dalszych zaś miejscach znalazły się: polityka rządu, działalność organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną środowiska, działalność przedstawicieli lokalnej branży turystycznej oraz instytucje UE. „Odpowiedzialnością za stan środowiska i rozwój gospodarki turystycznej turyści obarczają władze lokalne, a w drugiej kolejności, w równej mierze, mieszkańców regionu i przybywających do regionu turystów” (Kamieniecka 2012).

¹³W niektórych przypadkach ocierające się nawet o teorie spiskowe, jak np. dyskusja dotycząca fenomenu globalnego ocieplenia.

ETYKA PROEKOLOGICZNA W GOSPODARCE WODNEJ

Celem współczesnej gospodarki wodnej jest zapewnienie w sposób zrównoważony zaspokojenia potrzeb wodnych ludności, przemysłu i rolnictwa oraz ochrona przed klęskami powodzi i suszy. Do działań jakie są podejmowane w tym zakresie należy planowanie przestrzenne oraz inwestycje mające na celu poprawę jakości wód powierzchniowych i podziemnych, zabezpieczenie ich przed zanieczyszczeniem lub skażeniem, spełnianie przez wody wykorzystywane do zaopatrzenia ludności odpowiednich norm jakościowych oraz minimalizowanie strat, powstałych w wyniku powodzi i suszy. Zakres ten obejmują głównie opracowania dotyczące zagrożenia i ryzyka powodziowego, plany gospodarowania wodami i zarządzania ryzykiem powodziowym, budowa i modernizacja kanalizacji sanitarnej, budowa przydomowych oczyszczalni ścieków, budowa i ochrona ujęć i zasobów wodny pitnej, wspieranie budowy i przebudowy urządzeń oraz obiektów hydrotechnicznych, poprawiających bezpieczeństwo powodziowe i obiektów małej retencji oraz działania związane z ograniczeniem skutków oddziaływania zjawiska suszy.

Priorytety gospodarki wodnej znacząco zmieniały się na przestrzeni lat, od podstawowych mających na celu zaopatrzenie w wodę do nawodnień w czasach starożytnych, poprzez kolejne kładące większy nacisk na zaopatrzenie przemysłu i zapewnienie odpowiednich warunków dla żeglugi śródlądowej w czasach, aż do drugiej połowy XX wieku. Jednak już pod koniec XX wieku i na początku XIX wieku priorytety te znacząco się zmieniły i w tym czasie kraje UE największą wagę zaczęły przywiązywać do jakości wód i prawidłowości funkcjonowania ekosystemów. Złożyło się na to kilka istotnych czynników obserwowanych we współczesnym świecie. Przede wszystkim występowanie w przyrodzie częstych, skrajnych anomalii pogodowych, związanych ze zmieniającym się na przestrzeni lat klimatem. W konsekwencji jesteśmy świadkami i uczestnikami, z jednej strony przedłużających się okresów z niedoborem wód i suszy, a z drugiej groźnych powodzi. Wraz z nasilaniem się tych zjawisk coraz trudniej w gospodarce wodnej o zaspokojenie podstawowych jej celów. Dodatkowym utrudnieniem jest zwiększające się zanieczyszczenie wód powierzchniowych i podziemnych oraz ograniczenia ekologiczne.

Dotychczasowa ochrona przed powodzią była głównie realizowana poprzez rozwiązania techniczne, takie jak budowa obwałowań i zbiorników retencyjnych oraz regulacja rzek. Miały one na celu zapewnić jak najbardziej wymierne zabezpieczenie, czy też ograniczenie negatywnych skutków powodzi. Niestety konsekwencją takiego podejścia jest zaburzenie naturalnego cyklu hydrologicznego i funkcjonowania ekosystemów wodnych, co z kolei powoduje niekorzystne zmiany w środowisku przyrodniczym, dlatego w ostatnich czasach takie podejście w ochronie przeciwpowodziowej budzi wiele kontrowersji. Spowodowane jest to antagonistycznymi interesami z jednej strony między potrzebą, która jest wręcz oczywista i dodatkowo wynika z presji społeczeństwa, zapewnienia ochrony przed powodzią, a z drugiej strony konieczności jednoczesnej ochrony przyrody i jej naturalnych zasobów, pozwalających na nie ingerowanie w ekosystemy wodne, związane z rzekami i ich dolinami, pozwalające na uchronienie ich naturalnego funkcjonowania, niemożliwego do ewentualnego odtworzenia. Bardzo dobrym przykładem takich antagonizmów może być Wisła, która jako jedyna w Europie jest rzeką w większości nieuregulowaną. Ekolodzy sytuację taką postrzegają jako cenną dla

przyrody ze względu na tak unikatowe dziś, naturalne krajobrazy dzikiej rzeki, natomiast dla specjalistów gospodarki wodnej jest to przejaw braku wykorzystania potencjału gospodarczego tak dużej rzeki.

Planowanie inwestycji w gospodarce wodnej zawsze wynika z konieczności realizacji oczekiwań społecznych związanych z rozwojem i bezpieczeństwem. Cel ten traktowany był priorytetowo i przy jego realizacji ochrona przyrody nie zawsze była brana pod uwagę. A jest ona przecież również bardzo ważnym aspektem życia społecznego, mającym jedynie inny horyzont czasoprzestrzenny. Dotychczasowymi konsekwencjami takiego podejścia jest między innymi zagospodarowanie przestrzenne obszarów naturalnej retencji, co ma niekorzystny wpływ na naturalny przepływ rzek, zwłaszcza przy podwyższonym poziomie wód. Z drugiej zaś strony rygorystyczne przestrzeganie wszystkich elementów ochrony przyrody, prowadziło do konieczności zaniechania wszelkich procesów inwestycyjnych w zlewniach wodnych. Pogodzenie interesów dwóch tak sprzecznych środowisk społecznych stało się głównym problemem współczesnej gospodarki wodnej, dlatego kluczowe znaczenie nabrało tu ekologiczne podejście przy planowaniu działań związanych z gospodarką wodną. Dzięki temu inwestycje traktowane są jako jeden z elementów ekosystemu środowiska przyrodniczego. W dalszej konsekwencji przejawia się to natomiast w realizacji zrównoważonej gospodarki wodnej, która ma na uwadze głównie planowanie inwestycji mających wpływ na poprawę zaopatrzenia społeczeństwa, przemysłu i rolnictwa w wodę w odpowiedniej ilości i jakości oraz minimalizowanie ryzyka zagrożenia powodziowego. Dochodzi do tego troska o minimalizację ingerencji w funkcjonujące już w środowisku naturalne relacje.

W realizowaniu zrównoważonej gospodarki wodnej bardzo duże znaczenie ma dialog i porozumienie między ekologami i specjalistami z zakresu gospodarki wodnej, które są jedyną szansą na łagodzenie i rozwiązywanie powstałych konfliktów oraz uzyskiwanie kompromisowych rozwiązań. W ostatnich latach z pomocą przychodzą akty prawne Unii Europejskiej: Ramowa Dyrektywa Wodna i Dyrektywa Powodziowa, które pozwalają spojrzeć na zarządzanie gospodarką wodną w szerszej skali, tzn. w ramach obszarów dorzeczy i regionów wodnych oraz w większej perspektywie czasowej. Ważne jest, aby wymogi i ukierunkowania prawa unijnego były zawarte w polskim prawie (Prawo wodne), co w dużej mierze jest już realizowane. Na tej podstawie w ostatnich latach powstają w Polsce opracowania dotyczące ochrony przeciwpowodziowej. Są to wstępna ocena ryzyka powodziowego, mapy zagrożenia powodziowego i mapy ryzyka powodziowego oraz plany zarządzania ryzykiem powodziowym. Dokumenty te pozwalają między innymi na racjonalne zagospodarowanie przestrzenne terenów narażonych na zagrożenie powodziowe oraz podejmowanie decyzji pozwalających na ograniczenia potencjalnych strat powodziowych dla społeczeństwa, gospodarki i środowiska przyrodniczego. Ponadto powstałe opracowania oraz planowany, ogólnodostępny hydroportal zdecydowanie zwiększają możliwości współpracy specjalistów z zakresu gospodarki wodnej i przyrody, przez co zwiększają się również szanse na współdziałanie ekologów w procesie planowania inwestycji. To zaś jest głównym warunkiem na proekologiczne podejście w gospodarce wodnej oraz prowadzenie odpowiedniej, zrównoważonej polityki w tym zakresie.

PIŚMIENNICTWO

- Czerny M.** 2013. Turystyka wodna a żegluga profesjonalna, w: *Żegluga Śródlądowa wczoraj, dziś, jutro*, http://www.zegluga.wroclaw.pl/articles.php?article_id=500, dostęp: sierpień 2015.
- Kamieniecka J.** 2012. Świadomość ekologiczna turystów. Warszawa, Instytut na Rzecz Ekorozwoju, 9, 27, 29.
- Kmита J.** 1982. O kulturze symbolicznej. Warszawa, Centralny Ośrodek Metodyki Upowszechniania Kultury.
- Kmита J.** 1985. *Kultura i poznanie*. Warszawa, PWN.
- Kmита J.** 1998. *Jak słowa łączą się ze światem: studium krytyczne neopragmatyzmu*. Poznań, Wydaw. Nauk. IF UAM.
- Kmита J., Kostyrko T.** 1983. *Elementy teorii kultury: wykłady dla studentów kulturoznawstwa*. Poznań, Wydaw. Nauk. UAM.
- Kulesza K., Czocho K.** 2007. Ekologiczne uwarunkowania rozwoju turystyki na obszarach przyrodniczo cennych. Mater. IV Konferencji naukowo-technicznej „Błękitny San”, Związek Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego, http://pogorzedynowskie.pl/zwiazek_gmin_turystycznych_pogorza_dynowskiego_dynow/referaty-z-iv-konferencji.html, dostęp: sierpień 2015.
- Liszewski D.** 1994. Z Włodzimierzem Tyburskim, autorem książki „Pojednać się z Ziemią” rozmawia Darek Liszewski, w: *"Zielone Brygady. Pismo Ekologów"* 3(57), Marzec '94, <http://zb.eco.pl/zb/57/wywiad.htm>, dostęp: sierpień 2015.
- Maciąg R.** 2013. *Pragmatyka Internetu. Web 2.0 jako środowisko*. Kraków, Wydaw. UJ.
- Majewski W.** 2012. *Dokąd zmierza polska gospodarka wodna; stan obecny i wyzwania przyszłości*. Warszawa, Komitet Gospodarki Wodnej PAN.
- Manthey P.** 2015. *Certyfikaty a zrównoważony rozwój w turystyce*, w: *Sozosfera.pl*, <http://sozosfera.pl/ekoturystyka/certyfikaty-a-zrownowazony-rozwoj-w-turystyce>, dostęp: sierpień 2015.
- Niemczyk A.** 2010. *Zachowania konsumentów na rynku turystycznym*. Kraków, Wydaw. UE w Krakowie.
- Page S.J., Hall C.M.** 2003. *Managing urban tourism*. Harlow, Pearson Education.
- Pawlak P.** 2013. *Działalność pokojowa Alberta Schweitzera w kontekście problemu terroryzmu atomowego*, w: *Zdrowy człowiek i społeczeństwo w wizjach Alberta Schweitzera i Ericha Fromma*. Red. M., Cybulski, P. Pawlak, B. Stelcer, W. Strzelecki. Poznań, Wydaw. Nauk. Uniw. Med. im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, 48–62.
- Tyler D.** 2000. *A framework for analysing urban tourism*, w: *Developments in Urban and Rural Tourism*. Eds. M. Robinson, Sunderland, 287–299.
- World Tourism Organization.** <http://www2.unwto.org/>, dostęp: sierpień 2015.
- Zaadoptuj rzekę**, w: *Kampaniespoleczne.pl*. http://www.kampaniespoleczne.pl/kampanie,107,zaadoptuj_rzeka, dostęp: sierpień 2015.
- Zaręba D.** 2000. *Ekoturystyka, wyzwania i nadzieje*. Warszawa, PWN.
- Żelazo J.** 2010. *Ochrona przyrody, a ochrona przed powodzią*. Krajowe Forum Wodne, Warszawa, <http://www.kzgw.gov.pl/pl/132-Krajowe-Forum-Wodne.html>